

Specifikum výchovných koncertů

Miloše A. Machka a jejich vliv na současného posluchače

MIROSLAVA KUPKA

Summary

The paper depicts general problems of educational concerts these days. Introduces a distinguished contemporary Czech protagonist of these concerts – a conductor and moderator M. Machek. Pinpoints main attributes and specifics of his production. Finally, it investigates and evaluates Machek's popularity by a listener nowadays.

1. Úskalí aktuální produkce výchovných koncertů

Programová nabídka orchestrálních těles v České republice i jinde ve světě sestává z koncertů abonentních, koncertů pro školy i koncertů pro rodiče a děti aj. Koncerty pro školy, tzv. *výchovné koncerty*,¹ mají v České republice dlouholetou tradici.² Lze tedy předpokládat, že se jejich nabídka v současné době shoduje s poptávkou. Skutečnost je však jiná.

Diskutuje se zejména tematika jednotlivých koncertů i jejich systematická návaznost.³ Kriticky je hodnocena také osobnost moderátora a dirigenta v jedné osobě: *„Podmanivost koncertu podmiňuje osobnost moderátora. Jeho úkolem je svým průvodním slovem od začátku koncertu podchytit a udržet zájem dětí. Navázat s nimi kontakt tak, aby sledovaly pozorně nejen jeho slova, ale i hrané skladby. Prostřednictvím působivosti moderátorova vystupování jsou děti přiměny k opakovanému svévolnému poslechu hudby. Na základě získaných vědomostí dokážou vyhodnotit novou skladbu a porovnat ji se skladbami, které již znali.“* (Kupka, 2012, s. 169). Z toho usuzujeme, že moderování je fyzicky i psychicky náročnou aktivitou, se kterou se snadno vypořádá člověk charismatický, vzdělaný, moudrý

a zdravě sebevědomý. Měl by disponovat entuziasmem, jako i být schopen interakce s obecenstvem a účinkujícími.

2. Dirigent a moderátor Miloš Alexandr Machek

Osobnost dirigenta a moderátora Miloše Alexandra Machka (nar. 1955) je po několik desítek let spojována s Filharmonií B. Martinů Zlín, o.p.s.⁴ V 80. letech 20. století se M. Machek stal protagonistou výchovných koncertů ve Zlíně.⁵ Koncerty v jeho podání si mladé obecenstvo již tehdy oblíbilo a dirigent je bravurně uvádí i dnes.⁶

2.1 Charakteristika Machkových koncertů

M. Machek si je vědom náročnosti dnešního posluchače: *„Dnešní děti nejsou postižené naším intelektualismem, vnímají trochu jiným způsobem a můžeme říci i hlouběji a intuitivněji než dřívější generace, někdy však tzv. klipovitě (...) vnímají velice dobře multidimenzionálně, ale na druhou stranu se jejich pozornost vlivem počítačových her, častého sledování televize a přemíry konzumování sladkostí zkrátila ze čtyřiceti na dvacet minut.“* (Divílková, 2/2013, s. 20). Ve svých scénářích proto uplatňuje prvky vizuální i dějové (kostýmy, rekvizity, zvu-

kové a světelné efekty), jimiž podněcuje představivost dítěte. V moderních sálech za tím účelem využívá moderní audiovizuální a projektovou techniku.⁷

Inspirací v jeho tvorbě se mu stalo dílo J. A. Komenského – Schola Ludus (Škola hrou) a Orbis Pictus (Svět v obrazech). Do tematiky svých koncertů zařazuje prvky i z jiných uměleckých oborů (např. tanec, malbu aj.), věd a filozofie: „*Moje pořady jsou pro ně 'de facto' na pomyslné hranici mezi koncertem a divadlem (...) Pracuji v náznacích, aby se fantazie dětí mohla svobodně rozvíjet (...) Částečně pracuji i s pantomimou, někdy jsem zase v poloze komika nebo hlasového imitátora.*“ (Divílková, 2/2013, s. 20). Myslíme si, že Machkova strategie užití obrazových i časově prostorových prvků na výchovných koncertech jako podpory poslouchu hudby dětí 3. tisíciletí by mohla být úspěšným řešením i do budoucna.

3. Výzkum

Z pozice orchestrálního hráče Filharmonie B. Martinů, o.p.s.,⁸ můžeme konstatovat, že osobnost M. Machka je i dnes místními hudebníky přijímána rozporuplně. Tohoto jevu si je M. Machek plně vědom: „*Je pravdou, že zpočátku se na mě hudebníci dívali ve Zlíně i v Brně nedůvěřivě, když jsem přišel s nějakou rekvizitou nebo kostýmem. Měli připomínky nebo se někdy projevovali i dost negativními nonverbálními gesty. Ale čas ukázal, že moje cesta byla správná.*“ (Divílková, 2/2013, s. 20).

Cílem výzkumu, jenž probíhal v květnu – červnu 2013, bylo zjistit, **do jaké míry se Machkovy výchovné koncerty dětskému posluchači líbí**. Autorka příspěvku k tomu užila *explorativní metodu kvantitativního výzkumu – dotazník*. Respondenty byly děti z 1. stupně ZŠ ve Zlíně i okolí, které se účastnily koncertu *Návštěva z Vesmíru*.⁹ Dotazník, jenž vzhledem k nízkému věku respondentů obsahoval uzavřené otázky a dichotomické odpovědi (ano-ne), byl rozeslán celkem do patnácti škol. Návratnost dotazníků činila 47 % (odpověděly 3 školy z města a 4 školy z okolí). Dotazník vypl-

nilo 20 tříd, z nichž nejpočetnější skupinu (67 %) tvořili žáci 2. tříd. Celkem odpovědělo 252 dětí s podobným poměrem dívek (46 %) a chlapců (54 %). Na otázku č. 1 – **zda-li dítě jelo na koncert poprvé** – odpovědělo pouze 43% respondentů kladně. Na otázku č. 2 – **zda-li se dítěti kostým dirigenta líbí** – odpovědělo kladně 84 % respondentů. Také odpověď na otázku č. 3 – **zda-li dítě dokázalo sledovat zároveň videoprojekci i hudební scénu** – se setkala s 92 % kladných odpovědí. Na otázku č. 4 – **zda-li dítě baví spolupracovat** – však odpovědělo 24 % dětí záporně.¹⁰ Na otázku č. 5 – **zda-li by dítě dokázalo přiběh z koncertu převyprávět** – odpovědělo 62 % respondentů kladně.¹¹ **Celkem 98 % respondentů se koncert líbil**. Ze získaných výsledků jednoznačně vyplývá, že Machkovy koncerty jsou dětským posluchačem přijímány kladně.

Autorka příspěvku dále užila *explorativní metodu kvalitativního výzkumu – nestrukturovaný rozhovor*.¹² Osloveny byly děti, které dirigenta znají osobně a účastní se koncertů jako posluchači i jako účinkující. První respondent, dívka Ája (9 let), odpověděla, že se na koncert vždy těší, od rána si představuje, jak bude probíhat: „*Když se vzbudím, hned si vzpomenu, že budu na koncertě vystupovat, a pořád na to myslím.*“. Když na koncertě účinkuje, pociťuje někdy „trému“. Ví však, že dirigent by jí pomohl. Vnímá ho jako veselého empatického člověka, který by mohl být jejím kamarádem. Říká: „*Ráda bych na jeho koncertech účinkovala i jako dospělá, kdy bych hrála v orchestru.*“ Představení si vždy užívá a v jeho závěru z něj má radost. Druhý respondent, muž David (17 let), uvedl, že si velice cení informací, které se na koncertě dozví. Je schopen plnohodnotně vnímat všechny podněty, které do sálu z pódia přicházejí. Kladně hodnotí také videoprojekci. Dirigenta vnímá jako oduševnělou bytost, člověka pracovitého a organizaceschopného se smyslem pro harmonii. Oba respondenti se shodli, že M. Machkovi by slušelo moderování ve větších městech. Z uvedeného vyvozujeme,

že záměr Machkovy produkce je mladému posluchači současné doby srozumitelný.

Ke zjištění atributů, které jsou pro děti na koncertech nejpodstatnější, autorka příspěvku zvolila *grafickou projektivní metodu – analýzu kresby*. Požádala žáky 2. třídy 18. ZŠ ve Zlíně, aby namalovali, **co je na koncertě nejvíc zaujalo, jakož i náladu, kterou při poslechu hudby měli**. Dostalo se jí celkem 23 obrázků, které shlédla a porovnávala. Vyhodnotila z nich, že všechny děti nakreslily dirigenta uprostřed výkresu = hlavní aktér, mající v ruce taktovku = symbol autority a přitom se usmívající = rys vstřícnosti. Lze tedy říci, že Machkova osobnost je pro dětského posluchače autoritou i přítelem zároveň. Děti také na všechny obrázky namalovaly osvětlení sálu – reflektory, což znamená, že světelné efekty během koncertu je baví. Většina kreseb je velmi barevná, což značí, že děti mají k programu koncertu kladný vztah. Zajímavou výpověď lze vyčíst z níže uvedené obrázkové přílohy: malířka prv-

ního obrázku, Anežka, seděla v publiku = zakreslila samu sebe a hlediště; zatímco malířka druhého obrázku, Ája, na koncertě účinkovala v kostýmu = také zakreslila sebe samu a jeviště. Z toho lze usoudit, že dítě-posluchač koncertu si samo sebe plně uvědomuje jako součást Machkovy koncertní produkce.

4. Závěr

Miloš A. Machek je moderátorem a dirigentem v jedné osobě. Sestavil vlastní řadu výchovných koncertů, v nichž uplatňuje poznatky z moderní vývojové psychologie. Specifikem jeho produkce je užití videoprojekce a světelných efektů k umocnění auditivní percepce. Výsledky výše uvedených výzkumných šetření jednoznačně potvrzují, že Machkova produkce svým širokospektrým záběrem plně vyhovuje poslechovým požadavkům současného posluchače. Zlínským publikem je přijímána kladně a se stejným ohlasem by mohla být přijímána i v jiných českých městech.

Obrázková příloha

Obr. 1 Kresba – Výchovný koncert, Filharmonie B. Martinů Zlín (nakreslila Anežka Kincová, 10 let, ZŠ Lukov, okr. Zlín)

Obr. 2 Kresba – Výchovní koncert, Filharmonie B. Martinů Zlín (nakreslila Ája Keferová, 9 let, ZŠ Zlín-Malenovice)

Obr. 3 Fotografie – Výchovní koncert, Filharmonie Brno (<http://www.filharmonie-brno.cz/vzdelavani-p10.html>)

Poznámky

- 1 Výchovní koncert je dle V. Drábka „jednou z forem školní estetické výchovy, umožňující žákům poslech živě reprodukováných hudebních děl v autentickém prostředí, připravující a umocňující zážitek z nich prostřednictvím didaktické interakce.“ (Drábek, 1987, s. 38). R. Brejka definuje výchovní koncert jako „plánovitou jednotu hudby a jejího verbálního výkladu, ve kterém se uskutečňuje dialekticky podmíněný proces, výchova k hudbě a výchova hudbou; jeho prvořadou úlohou je naučit hudbu vnímat, hodnotit, emocionálně prožívat a hudebně-esteticky zpracovat.“ (Brejka, 1985, s. 82).

- 2 První výchovné koncerty v České republice se začaly pořádat po založení České filharmonie v roce 1901. Výchovným cílem koncertů bylo „přiblížit mládeži bohatou a mnohostrannou národní kulturu.“ (Gregor, Sedlický, 1990, s. 61). Po 2. světové válce (v letech 1945–1948) se prováděla pouze komorní forma výchovných koncertů. Velkoměstští umělci zajížděli za dětmi do venkovských škol. Organizovaný systém výchovných koncertů konaných v koncertních sálech, do nichž třídy jednotlivých škol přijely, se začal uplatňovat od dubna 1949 v Gottwaldově a stal se celorepublikovým vzorem.
- 3 Viz nabídka výchovných koncertů Filharmonie B. Martinů Zlín, o.p.s., v sezóně 2013–14 dostupné z: <<http://www.filharmonie-zlin.cz/24886-vychovne-koncerty-pro-skoly>>. Myslíme si, že tematickou kontinuitu výchovných koncertů orchestrálního tělesa lze zachovat pod vedením stejného dirigenta. Koncerty jiných souborů by v tomto rámci měly být uvedeny výjimečně.
- 4 Dirigentem orchestru byl M. Machek v letech 1983–1999. Nyní je zván ke spolupráci s jinými orchestry (např. Filharmonie Brno, Severočeská filharmonie Teplice, Janáčkova filharmonie Ostrava, Filharmonie Hradec Králové).
- 5 Tradici výchovných koncertů ve městě založil Machkův předchůdce, vzorný učitel František Blaha, který své koncerty úspěšně uváděl v 50. a 60. letech 20. století.
- 6 Program koncertů koncipuje M. Machek v souladu s osnovami ZŠ i ZUŠ. Na každý koncert vypracuje ferman s přesnými instrukcemi průběhu koncertu, který postoupí účinkujícím hudebníkům. Zprvu uváděla koncerty pro nižší ročníky ZŠ učitelka hry na housle Jaroslava Staňková. Koncerty pro vyšší ročníky ZŠ a SŠ moderovali herci Městského divadla Zlín nebo moderátoři zlínských rádií. Dnes si koncerty diriguje i moderuje M. Machek sám.
- 7 Např. od otevření Kongresového centra Zlín (2011) spolupracuje M. Machek se známým brněnským výtvarníkem a fotografem Martinem Foretníkem.
- 8 Autorka příspěvku je členkou orchestru od roku 1994.
- 9 Koncert se konal dne 29. a 30. dubna 2013 v 8:30 a 10:15 h. (4 provedení) v Kongresovém centru Zlín.
- 10 Spoluprací myslíme reakce dětí na dirigentovu výzvu zpívat, pohybovat se, deklamovat slova. Domníváme se, že stydlivé dítě takový metodologický postup odmítá.
- 11 Uvážíme-li záměr percepční náročnosti Machkova programu, považujeme toto hodnocení za vysoké.
- 12 Rozhovor probíhal individuálně.

Literatura

1. BREJKA, Rudolf. *Úvod do štúdia teórie a praxe receptívnej hudobnej výchovy*. Bratislava: ÚK VŠMU. 1985. 92 s.
2. DIVÍLKOVÁ, Světlana. Dětem při koncertu nestačí jen hudba. In: *Magazín Zlín*. 2013, č. 2, s. 20.
3. DRÁBEK, Václav. *ABC výchovných koncertů*. Praha: Olympia. 1987. 124 s.
4. GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha: Supraphon, 1990. ISBN 80-7058-131-X. 282 s.
5. KUPKA, Miroslava. Poslech instruktivních skladeb přímou i nepřímou účastí posluchače. In: *VII. Mezinárodní konference hudebních pedagogů a doktorandů*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně. Pedagogická fakulta, 2012, s. 166–173. ISBN 978-80-7414-475-2.
6. KUPKA, Miroslava. Osobnost Františka Blahy. In: *31. muzikologická konference Janáčkiana 2012*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. Pedagogická fakulta, 2012, s. 182–191. ISBN 978-80-7464-169-5.

Internetové zdroje

www.filharmonie-brno.cz

www.filharmonie-zlin.cz

www.foretnik-art.com

kc-zlin.cz

www.osu.cz

www.ndbrno.cz

trium-brno.com

www.zlin.eu

Résumé

Příspěvek nastiňuje problematiku současného systému výchovných koncertů. Představuje významného protagonistu výchovných koncertů v České republice dnes – dirigenta a moderátora Miloše A. Machka. Seznamuje s hlavními atributy a specifikem jeho produkce. V závěru zkoumá a vyhodnocuje oblíbenost Machkovy tvorby u posluchače dnešní doby.

Klíčová slova: Filharmonie B. Martinů Zlín, o.p.s, M. Machek, posluchač, výchovný koncert, vidoeprojekce.

Key words: Filharmonie B. Martinů Zlín, o.p.s, M. Machek, listener, educational concert, presentation.

Mgr. art. PaedDr. Miroslava Kupka, Ph.D., (nar. 1973) absolvovala v roce 1995 VŠMU v Bratislavě, obor hry na violoncello ve třídě prof. J. Podhoranského. V roce 2007 obhájila rigorózní práci na Univerzitě Komenského v Bratislavě, v roce 2012 pak dizertační práci na Ostravské univerzitě v Ostravě. V současné době je zaměstnána ve Filharmonii B. Martinů Zlín, o.p.s., a pravidelně publikuje na konferencích OU a UJEP.